دیمانەی هێمن مەلازادە

بەشی سێیەم و کۆتایی

لە بەشی سێیەم کە کۆتا بەشی دیمانەکەی هاوڕێ باخەوانە باس لە ڕۆڵی ڕۆژنامەگەریی ئەلیکترۆنی و زمانی ستانداردی کوردی کراوە، باخەوان باس لەوە دەکات کە باشترە زۆر شتمان لەدەست بچێت لە فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی، نەک تا ژیان ماوە بەبێ زمانێکی ستاندارد بمێنینەوە.

هاوڕێ باخەوان:

هەندێک شتمان بفەوتێت باشترە لەوەی کە زمانەکەمان بەبێ ستانداردی بمێنێتەوە

ڕووبەری داهێنان: سایتی کوردیپیدیا سەرچاوەیەکی دەوڵەمەندە بۆ کۆکردنەوەی زانیاری لەسەر تەواوی کەس و ڕێکخراو و ناوچەکان، ئەوەیان زادەی چی بوو؟

هاوڕێ باخەوان: من لە ساڵی ٢٠٠٥ەوە لە فراوانترکردنی هاوڕێنامە وەستام، ئەویش زۆرتر بەهۆی هۆکاری چاپنەکردنەوەیەوە بوو! پرۆژەی کوردیپیدیا دەمێک بوو لە بەرنامەمدا بوو، بەتایبەتی کە کۆمەڵێک سەرچاوەی باشم بۆی هەبوو، لەوانە: هاوڕێنامە و داتابەیسی ناونامە و ئەو ئەرشیفە دیجیتاڵەی کە ساڵانی ڕابردوو کۆمکردبووەوە، کوردیپیدیا لەسەر ئەو سەرچاوانە وەک (داتاوێرهاوس)ێک دروستبوو، شارەزایی چەند ساڵەشم لە بەرنامەوانی و داتابەیس دیزایینیدا زۆر یارمەتیدەرم بوو و ئەو کوردیپیدیایەی لێپێکهات کە ناوم ناوە (پڕزانیاریترین سەرچاوەی کوردی!).

کوردیپیدیا، پرۆژەیەکە بۆ کۆکردنەوەی هەر زانیارییەکی پەیوەست بە کوردستان و کورد و بەهیوایە لە پاشەڕۆژدا زۆر پڕزانیاریتر بێت و بەهۆیەوە بەئاسانی بزانرێت: کێ، کێیە؟! و کوێ، کوێیە؟! و چی، چییە؟!...

کوردیپیدیا وشەیەکی لێکدراوە و لە کوردی و پیدیا پێکهاتووە، وشەی پیدیا، وشەی دووەمی وشەی لێکدراوی گریکیی ئەنسیکلۆپیدیایە (enkyklia paideia)کە بەواتای ناسین یان زانینی یاخود زانیاریی گشتی دێت. وشەی کوردیپیدیاش لەوەوە داتاشراوە و دەکرێت واتای کوردناسی، کوردیناسی یان کوردزانین یاخود زانیاریی کوردی بدات. دڵنیا نیم، بەڵام لەوانەیە وشەی پەیی کوردی یان پەیپێبردن هەر هەمان ڕەگوڕیشەی پیدیا بێت!.

بەکورتی کوردیپیدیا، هەوڵێکی (پرۆفیشناڵ)انەیە بۆ کۆکردنەوەی و خستنەڕووی زانیاریی پەیوەست بە کوردستان و کوردەوە.

دەمێکە بەنیازی نووسینێکم لەسەر زانیاری و چۆنێتیی زانیاری وەدەستخستن و تایبەتمەندییەکانی، بەڵام ماوەیەکە لە نووسیندا زۆر تەمبەڵ بووم و هیوادارم لە پاشەڕۆژدا ئەمەم بۆ بکرێت.

پرۆژەکە خۆشبەختانە زۆر بەخێرهاتنی لێکراوە و خەڵکانێکی زۆر سەردانی دەکەن و زانیاریی لێوەردەگرن و ڕاپۆرتی لێوە دادەبەزێنن، خەڵکانێکی زۆریش یارمەتی بۆ کوردیپیدیا دەنێرن بەناردنی بابەت و وێنە و ڕاستکردنەوەی زانیاریی ناتەواو، کە ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی کە کوردیپیدیا ئینتەرئەکتیڤانە لەگەڵ سەردەرەکانیدا کاربکات..

هیواشم فراوانبوونی زۆرتریەتی و دەکرێت بگوترێت لەم کاتەدا داتابەیسەکەی، دوای داتابەیسی دەزگاکانی زانیاری و پاراستن، گەورەترین داتابەیسی کوردییە.. ئێستا کوردیپیدیا خاوەنی دەیان هەزاران بابەت و هەزاران وێنەیە.. ئامانجیشی ئەوەیە ژمارەی بابەتەکانی بگەیەنێتە یەک ملیۆن بابەت! تاوەکو هەرکەسێک بیەوێت بەدوای هەر شتێکدا بگەڕێت، نائومێد نەبێت و زانیاریی پێویستی لەسەر بابەتی داواکراو دەستبکەوێت.

بەرنامەی کاری زۆرترم بۆ کوردیپیدیا هەیە، بەوەی بەشێوەزاری بادینی و کرمانجیی پیتی لاتینیش کاربکات و بەنیازیشم وەک ڕێکخراوێکی لێبکەم و ببێتە ناوەندێکی بڕواپێکراوی زانیاری و دەستخستنی کوردەواری.

ڕووبەری داهێنان: هەست دەکەی بۆ چەند ساڵی داهاتوو، زمانی شیرینی کوردی هێندە دەبێتە واقیع و دێتە ڕیزی یەکێک لەو زمانە جیهانییانەی کە بۆ هەر بوارێک بتەوێت تۆ پرسیاری لێ بکەیت، واتە پرسیار لە گوگڵ بکەیت یان لە هەر سێرچێکی دیکە بکەیت، زانیاریی پێویستت دەست بکەوێت؟

هاوڕێ باخەوان: دەتوانم بڵێم لە پێنج ساڵی ڕابردوودا گۆڕانکاریی باش لە بواری زانیاریی تەکنەلۆجیدا هاتووەتە کایەوە، ئەو گۆڕانکارییانەش کورد و زمانەکەیی گرتووەتەوە، بەڵام ئەوەی پەیوەست بە کوردەوەیە وەک پێویست نییە و ئێمە هێشتا زۆرمان ماوە. کێشەکانمان زۆرن! ڕێنووسی یەکگرتوو و زمانی یەکگرتوو یەکێکن لە شاکێشەکان و دەبووایە لە بیست ساڵی ڕابردوودا حکومەتی باشووری کوردستان هەنگاوی زۆر گەورەی بنایە، بەڵام هیچی نەکردووە! ئەو کێشەیە دەبێت دامەزراو و سیستم چاری بکات و لە توانای یەک کەس و سەد کەسدا نییە!.

گووگڵ و هەر سێرچ ئەنجنێکی دی، هەرچی لە داتابەیسەکەیدا تۆمارکرابێت، هەر ئەوەت دەداتێ و هیچی تر، ئیدی ئەگەر سۆرانی و پیتی ئارامی یان بادینی و پیتی ئارامی یان لاتینی بێت، هەر ئەوەت پیشاندەدات!.. بەڵام ئایا زانیاریی پێویستت دەستبکەوێت، ئەوەیان دەگەڕێتەوە سەرخۆمان کە تاچ ڕادەیەک زانیاری و دۆکومێنتمان لەسەر نێت هەیە! نەک سێرچ ماشینەکان!.

ڕووبەری داهێنان: با بگەڕێینەوە بۆ ناوەندی مەعریفییەکان و زانکۆ و هەروەها خوێندنی باڵا لە کوردستان کە لەمەدا کەمتەرخەمییەکی زۆر گەورە هەیە، تەنانەت زانکۆ و پەیمانگاکانی ئێمە سایتێکی پێشکەوتوویان بۆ دامەزراوەکانی خۆیشیان نییە، ئایا ئەم کەمتەرخەمییە لە خزمەتکردن بە زمانی کوردی و خزمەتکردن بە زانیاری و داتا بە زمانی کوردی، خەتای کێیە، ئایا ئەمەش دیسان خەتای کۆی سیستمی سیاسیی وڵاتە، یان خەتایەکە خەتای تاکە کەسە، چونکە جۆرێک لە ئیمکانیەت هەیە کە ئەوان بتوانن سایتێکی پێشکەوتوو پێشکەش بکەن و بە زمانی کوردی دەیان زانیاریی لەسەر بواری پزیشکی، بازرگانی، ئابووری، ڕۆژنامەوانی ....هتد، پێشکەش بکەن؟

هاوڕێ باخەوان: ئەگەر ئەوانەی کە لە باشووری کوردستان لەم سەردەمی تەکنەلۆجیای زانیارییەدا سایتێکی پێشکەوتوویان بۆ دامەزراوەکانی خۆیان نەبێت، ئیتر چۆن من پێیان بڵێم ناوەندی مەعریفی و زانکۆ و خوێندنی باڵا؟!.

ئەوانە خەتای تاکەکەس نییە، من بەردێک لە ئاسمانی باشووری کوردستان بکەوێتە خوارەوە و بیدات بەسەری خودی دەسەڵاتیشدا! هەر خەتای دەسەڵات خۆی دەگرم، ئەوانە دەبێت سیستمی فەرمانڕەوایی بیکەن و کاری تاکەکەس نییە، تاکەکەس ڕۆڵی لەو پرۆژە گەورانەدا یەکەم جێبەجێکەر و بەرەوپێشبەری پلانەکەیە، دووەمیش کە گرنگترینیانە، سوودمەندبوونە لەو پلانە.

ئەوەی من تێی گەیشتبێتم دەسەڵاتی کوردی ئەوەی خەمی نەبێت و ئەوەی بیری لێنەکاتەوە زمانی کوردییە، ئەمە کارێکە من ناتوانم تێبگەم بۆ و لەبەرچی؟! تکایە هەر کەسێک ئەوە دەزانێت، ئەوا زۆر سوپاسی دەکەم ئەگەر منیش تێبگەیەنێت بۆ؟!.

ماڵپەڕی وەزارەتی ڕۆشنبیری بکەرەوە، ڕێنووس و دەستەواژەی وا ئەنتیکەی تێدایە شاخت لێدەڕوێنێت! لە دۆکومێنتە فەرمییەکانی حکومەتدا هەریەکە و بەئارەزووی خۆی ڕێنووس و زمان دادەڕێژێت.. تکایە ئەو ئەرکە بکێشن و سەیرێکی ئەو سەدان هەڵە ڕێنووسی و زمانەوانییانە بکەن کە من لە ڕەشنووسی دەستووری هەرێمی کوردستانم گرتووە و لەسەر باخەوان دۆت کۆم ئامادەیە و ئێدی خۆتان ئازادن لەوەی پێی پێدەکەنن یان بۆ زمان و ڕێزمانی دەستووری هەرێمی کوردستان دەگرێین!.

> تکایە ئەو ئەرکە بکێشن و سەیرێکی ئەو سەدان هەڵە ڕێنووسی و زمانەوانییانە بکەن کە من لە ڕەشنووسی دەستووری هەرێمی کوردستانم گرتووە و لەسەر باخەوان دۆت کۆم ئامادەیە و ئێدی خۆتان ئازادن لەوەی پێی پێدەکەنن یان بۆ زمان و ڕێزمانی دەستووری هەرێمی کوردستان دەگرێین

ئێستاش پاش بیست ساڵ، لە دۆکومێنتە فەرمییەکاندا یەکێک دەنووسێت، دەبێت! ئەوی دی دەنووسێت ئەبێ! ئەخێر یەکێکی تر ئەبێتی پێ ڕاستترە! یەکێکی تر دەنووسێت ئەبێتن! یان دەبێتن یان و نازانم چیی تر! ئەمە کارەساتە، کارەسات! و نازانم ئەو دۆکتۆراگەڵ و زمانەوانگەلانەی زانکۆکانمان چ دەکەن و کاریان چییە!.

ڕووبەری داهێنان: ئەگەر هەوڵی تاکە کەسی خەڵکانی وەکوو ئێوە نەبوایە، چونکە هەرچی تا ئێستا کراوە و کۆی شتەکان تاکە کەسین، تا چەند کورد زەرەری لەوە دەبینی کە بەزمانی شیرینی خۆی، کەمترین زانیاریی لە سێرچەکانی ئینتەرنێت بەدەستکەوتبایە؟

هاوڕێ باخەوان: ئێمەمانان، هەرچییەکمان کردبێت بە بەرنامەیەکی تەواوەوە نەبووە، هەربۆیە کارەکانمان کەموکوڕیی زۆری تێدایە! بەڵام بەوەشەوە هەر توانیومانە بەردێک بخەینە سەر دیواری دیجیتاڵی کوردستان و کوردا.

دیسان دەگەڕێمەوە بۆ دەسەڵات! کاری دامەزراوەکانی دەسەڵاتە پیتی دیجیتاڵی کوردی دروستبکات، نەک ئەم کەس و ئەو کەس!.. کاری دامەزراوەکانی دەسەڵاتە کە ماڵپەڕە کۆمەڵایەتییەکان و بەرنامە بەربڵاوەکان بکاتە کوردی نەک من و تۆ!.

هەڵبەت ئەگەر من و تۆ و ئەو، بە خۆڕسکانە و خۆبەخشانە کارمان لەو بوارەدا نەکردایە و بەهیوای دامەزراوە کوردییەکان بووینایە! ئێستا شتێکی ئەوتۆ نەدەبوو پێی بگوترێت زمانی کوردی لە جیهانی سفر و یەکدا!.

حکومەتی بەعس بەو هەموو خوێن و تاوانەوە، چونکە دامەزراوەی هەبوو، هەر زوو پیتە کوردییەکانی کردە ناو بەرنامەیەکی (دۆس)ەوە و پێش سەرهەڵدانی ویندۆز دەتتوانی بەکاریبهێنیت و تێکستی کوردیی بەسەرویبۆرەوە پێبنووسیت!.

ڕووبەری داهێنان: با بچینە بوارێکی دیکە ئەویش بواری میدیاکانە، میدیاکان بە چاک و بە خراپیانەوە سەرچاوەیەکی دەوڵەمەندن بۆ دونیای ئینتەرنێت و کۆمپیوتەر، ئێستا قسەمان لەسەر ئەوە نییە بە ڕۆژ و بە خولەک چییان کردووە یان نا؟ بەڵکوو قسەمان لەسەر ئەوەیە ئەگەر بەرۆژان لەسەر ئاستە گشتییەکە بینین، ئایا ئەمە خزمەتێکە بۆ بەرەوپێشچوونی ڕۆژنامەگەری ئەلیکترۆنی کە وشەی جوان لەسەر کورد هەبێت لە ئینتەرنێتدا یان بە پێچەوانەوە ئەوان هێندە فرە زۆر و هێندە بێ ڕێنووسن کە ئەوانەش لە ڕوویەکەوە جۆرێکن لە زەرەردان لە زمانی کوردی؟

هاوڕێ باخەوان: میدیاکان، بەگشتی کاری زۆریان کردووە لەسەر ئینتەرنێت.. ئەوانە توانیویانە ملیۆنان لاپەڕەی کوردی بخەنە بەردەم خوێنەری کوردی لەسەر ئینتەرنێت و لەو ڕووەوە کارێکی گەلێک باشە، بەڵام دیارە لایەنی خراپیشی زۆرە! خراپی ڕێنووس، ڕێزمان و نەبوونی زمانی یەکگرتووی کوردی بووەتە هۆی ئەوەی کە زۆر لە نرخی هەوڵی ئەو میدیایانە بهێنێتە خوارەوە.. ئەگەر لەمەدا قوڵببینەوە، ئەوا هەر دەبێت بگەڕێینەوە بۆ سەر بێ بەرنامەیی دەسەڵاتی کوردی کە نەیتوانیوە ئەو میدیایانە ئاڕاستە بکات تاوەکو بەشێوازێکی باشتر و ڕێنووسێکی پوخت کارەکانیان بخەنە بەردەستی خوێنەرانیان!.

دەسەڵات تاوەکو ئێستا نەیتوانیوە تەنانەت کتێبێکی ناوی منداڵان بکاتە یاسا و لە فەرمانگەی ناونووسکردنی منداڵانی تازەلەدایکبوو دایبنێت و بیکاتە پێوەر، ئیدی وادیارە ئێمە داوای شتی زۆر گەورەی لێدەکەین!.

ڕووبەری داهێنان: بەوپێیەی کە کورد زمانی ستانداردێتی نییە وەک عەرەب کە قورئانی کردووەتە زمانی ستانداردی خۆی، تا چەند زەرەر لەوە دەبینن کە بۆ ئایندەیەکی دوور ئەگەر زمانی ستانداردێتی کوردی دروست بوو و بەلایەکدا شکایەوە جا بۆ نموونە سۆرانی بێت یان کرمانجی، تا چەند ئەو زانیارییانە دەفەوتێن ئەوەی کە ئێستا هەیە؟

هاوڕێ باخەوان: هەڵبەت هێزکاری خراپی دەبێت، بەڵام بەو شێوەیەش نییە، ئێستا تەکنەلۆجیای زانیاری ئەوەندە پێشکەوتووە کە زۆر بەئاسانی لە چەندین زمانەوە بۆ چەندین زمانی تر دۆکومێنتی بۆ وەردەگێڕێت و بە کوالیتیی زۆر باشیشەوە، زمانی چینی و عەرەبی فریان بەسەر یەکترەوە نییە و دەتوانیت لای زۆرێک لە ماڵپەڕ و ماشینی گەڕانەکان دۆکومێنتی بۆ- یان لێوەربگێڕیت! کە ئەوە بەئاسانی بلوێت! ئیدی بۆچی لە شێوەزارێکەوە بۆ شێوەزارێکی تر نەلوێت! بەڕای من زۆر ئاسانترە و کوالیتیی وەرگێڕانەکەشی زۆر لە دوو زمانی جیاواز باشترە.

ماوەی ساڵێک لە دانگای لاهای، لە پرۆژەیەکی لەو جۆرەدا کارم کردووە بۆ وەرگێڕانی زمانەکانی یۆگۆسلاڤیای پێشوو بۆ زمانی ئینگلیزی و بەپێچەوانەشەوە! کارێکە دەکرێت لەنێوان شێوەزمانەکانی کوردیدا بەئاسانی بچێتەسەر و بەرنامەیەک دروستبکرێت دۆکومێنت لەنێوان شێوەزمانەکاندا وەربگێڕێت!.

تورکەکان کاتی مستەفا کەمال کە ڕێنووسەکەیان لە ئارامییەوە کردە لاتینی، شتیان فەوتا! بەڵام زۆرینەی ئەدەب و نووسراوە گرنگەکانی خۆشیانیان کردە سەر ڕێنووسی لاتینی.

پێموایە هەندێک شتمان بفەوتێت باشترە لەوەی کە زمانەکەمان بەبێ ستانداردی بمێنێتەوە.. دووبارە ئەوەشیان کاری دامەزراوەکانی حکومەتە کە هەموو ئەو ئەدەبیاتانە وەربگێڕێتە سەر زمانی ستانداردی کوردی لە پاشەڕۆژدا.

دروستبوونی زمانی ستاندارد، ئەوە ناگەیەنێت کە شێوەزمانەکانی تر دەفەوتێن! ئەگەر زمانی ستانداردی ئێمە ببێتە کرمانجی و پیتی لاتینی کە ئەمە بەهێزترین گریمانەکانە، ئەوا شیعری (ئەبعی شەکریاری من کوردی ئەگەر ئینشا دەکا)ی نالی چۆن دەفەوتێت! هەرگیز نافەوتێت!.. تێکستێک نەمر بێت، هەر بە نەمری دەمێنێتەوە، ئیدی بەهەر زمانێک و بەهەر شێوەزمانێک نووسرابێت!..

ڕووبەری داهێنان: یەکێک لەو ئیشکالاتەی کە تا ئێستا لە سایتی ئەلیکترۆنیدا کەمە ئەوەی زۆربەی ئەو بیرمەند و کەڵەپیاوانەی کە داهێنان و خزمەتێکی زۆریان بە زمان و ئەدەب و فەرهەنگی کوردی و مێژوو گەیاندووە، تا ئێستا سایتێکیان لە ئینتەرنێتدا بۆ دروست نەکراوە، بۆ نموونە بۆ مەسعوود محەممەد دروست کراوە بەڵام کەمترین شتی مەسعوود محەممەد خۆی تێدایە، ئەوە تا چەند جۆرێکە لەکەمتەرخەمی، بە ڕاستیش دەبوایە دەزگا چاپەمەنییەکانی ئێمە و دەزگا فەرهەنگییەکان ئەو پارە زەبەلاحەی لەو وڵاتە بۆ ڕاگەیاندن و شتی دیکە سەرف دەکرێت، تا چەند دەبووایە کارێکی لەو بابەتەیان کردبووایە؟

هاوڕێ باخەوان: حەزم نەکرد جارێکی بێمەوە سەر قەوانی سواوی دەسەڵات و هەڵەکانی، ئەوەشیان پەیوەندیی بەپلانی بێپلانی وەزارەتی بۆ نموونە ڕۆشنبیرییەوە هەیە! ئەگینا کاری ئەو تاکەکەسانە نییە کە ماڵپەڕ بۆ مەسعود محەمەد یان بۆ مەلا شکور و کێی تر دروستبکەن.

دامەزراوێکی حکومی دەبێت کەسانێک لە مێژوو و ئەدەبی ئێمە دیاریبکات کە کارەکانیان کۆبکاتەوە و دیجیتەڵایزیان بکات و ماڵپەڕیان بۆ دروستبکات بە هەردوو زمانی کوردی و ئینگلیزی.. نەک تاکەکەسانێک کە نەتوانن و توانای مادی و کاتی ئەوەیان نەبێت کە هەموو ئەو کارانە کۆبکەنەوە.

دیارە ئەوەش پێوەندیی بە هاوکێشە زانستییەکەوە هەیە، بۆشایی پڕدەبێتەوە ئیدی بەهەر شتێک بێت.. باش، خراپ، خراپتر یان خراپترین، کە کاری باش و پلان نەبوو! کاری نەباش و بێپلانی جێی دەگرێتەوە.

لەڕاستیدا وەڵامی پرسیارەکان زۆرتر هەڵدەگرن و ئەگەر بەدڵی خۆم وەڵامیانم بدایەتەوە، کتێبێکی دەکرد! نەمویست درێژدادڕیم و کاتی بەهاداری خوێنەری زۆرتر پێوە بکوژم! بۆیە لە کورتی دەبڕمەوە و سوپاسی ئێوە دەکەم بۆ پرسیارەکانتان و سوپاسی زۆریشم بۆ خوێنەرانم بۆ ئەو کاتەی تەرخانی دەکەن بۆ خوێندنەوەی وەڵامەکان.

> بەرنامەی کاری زۆرترم بۆ کوردیپیدیا هەیە بەوەی بەشێوەزاری بادینی و کرمانجیی پیتی لاتینیش کاربکات و بەنیازیشم وەک ڕێکخراوێکی لێبکەم و ببێتە ناوەندێکی بڕواپێکراوی زانیاری و وەدەستخستنی کوردەواری

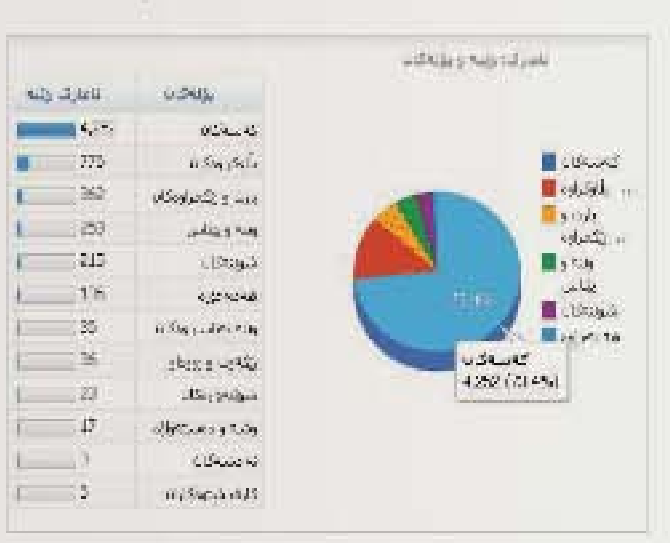http://www.kurdipedia.org